افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مبـــــاد		بدین بوم و بر زنده یک تن مـــباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم		از آن به که کشور به دشمن دهیم

afgazad@gmail.com		www.afgazad.com

مسایل ایدیولوژیک	Ideological

محمد هارون خپل شعشعي

۲۱ اپریل ۲۰۱۲

د
علي محمد مُخلِص
عرفاني فرهنګ
د
محمد هارون خپل شعشعي
ليکنه او څېړنه
۴۶

۱۰۷- زړه :

د اسلامي زده کړو او عرفاني نظريو له مخې د مؤمن زړه يوازې د غوښو هغه ټوټه نه ده، چې د ژوو په څېر د بدن نورو برخو ته وينه رسيي(رسوي) . په اسلامي تصوف او عرفان کې د مؤمن زړه د عرفان او. معرفت سرچينه، د الهي انوارو د تجلا هينداره، د وحي او الهام مرکز، د خدای تعالی حرم او د لوی څښتن د ميني هغه ستر مقام دئ، چې د مځکي او اسمانو په ګډون، د الله سبحانه وتعالی تر ټولو عالمو، لوی، ستر او اَرت دئ .

د اسلامي عرفان نوميالی انګرېز ليکوال او څېړونکی – پوهاند ر. ا. نيکلسن (۱۸۶۸ - ۱۹۴۵م) په خپل مشهور اثر« د اسلام صوفيان » کې زړه په داسي ټکو را پېژني، چې د اسلامي تصوف او عرفان له منلو ډکتورينو سره بشپړ سمون لري . دی کاږي، که څه هم قلب يا زړه ، په ټېټر يا ځيګر کي د غوښو له زړه سره په مرموز ډول اړيکی لري؛ خو په حقيقت کي د غوښو او وينو زړه نه دئ . دا زړه، په انګريزي ژبه کي د زړه (heart) د ټکي پر خلاف ، مانوي (معنوي) او عاطفي ماهيت لري . په داسي حال کي، چې ذهن او عقل په رينښتني ډول خدای نسي پېژندلای ، زړه ددې وس لري، چې د ټولو شيانو جوهر و پېژني . کله چې زړه د ايمان او پوهي په نور روښانه سي، بيا نو د الهي عقل ټولي ځانګړتياوي بيانيي[۱] . دغه راز، پروفيسر نيکلسن د اسلامي تصوف او عرفان له نظره، له الهي هستی سره د راز و نياز درو بېلابېلو غړو ته اشاره کيي . دی ليکي : « صوفي دروحاني اړيکو درو غړو ته د توپير او جلاوالي په سترګه ګوري : قلب يا زړه ، چې خدای پېژني . روح، چي له خدای سره مينه کيي؛ او د اروا دننه برخه يا راز، چي د ده په باب فکر کيي[۲]. »

دسپېځلي قرآن له لاربنوونو سره سم، د الله تعالی ذات او هستي پر ټولو کایناتو راګرځېدلي ده . د کایناتو ګرده موجودات، په همدې بې پایه او بې زواله، بې مثله او بې نظیره هستی کې نغښتي دي . د هر موجود ژوند او مرګ ټول پړاونه هم په دغې هستی پوري اړه لري؛ سره له دې هم دا ستره او لو (لویه) هستي د هغه چا په زړه کې ځان نیسي، چې د ده پر ذات او صفاتو پوره باور ولري؛ او په هر څه کې د ده قدرت او عظمت ځلېدونکي پلوشي و ویني . د مؤمن د زړه د لویوالي او غټوالي په اړه، په یوه قدسي حدیث کې داسي راغلي دي : « لا اسع فی الارض و لا فی السماء ولکن اسع فی القلوب المؤمنین » یاني زه پر مځکه او اسمان ځای نه سوم؛ خو د مؤمنانو په زړو کې ځای سوم[۳] . فخر العالمین - حضرت محمد(ص) په یوه مبارک حدیث کې د مؤمن د زړه د لوی والي او سترتوب په باب داسي بیان کړئ دئ : « قلب المؤمن اکبر من العرش و اوسع من الکرسی » یاني د مؤمن زړه تر عرش غټ او تر کرسی پراخ دئ[۴] . رسول الله (ص) په خپل بل مبارک حدیث کې د مؤمن زړه د حق تعالی د حرم په توګه یاد کړئ دئ، چې باید د هر ډول اغیارو له دوستی او اغېزي څخه وژغورل سي : « قلب المؤمن حرم الله وحرام علی حرم الله ان یولج فیه غیر الله » یاني د مؤمن زړه د څښتن تعالی حرم دئ؛ دې حرم ته د بل چا ننیستل، حرام دي .

د مغولي تاړاکګرو پر ضد د پښتنو د خپلواکی بخښوونکو مبارزو مړني مشر؛ او د عرفاني طریقت مفکر لاربنود - پیر روښان (۹۳۱ - ۹۸۰ هـ ق) د غوښو هغه زړه ته، چې پر انسان سربېره د هر سخنودر او وزګړي په وجود کې هم پروت دئ، د اصلي او رینتني زړه په سترګه نه ګوري . هغه د خپل وخت له یوه شکاک دیني عالِم، مولانا زکریا، سره د خپلي اوږدي علمي او عرفاني مناظرې په ترڅ کې د مؤمن د زړه په اړه، په همدې قدسي او نبوي حدیثو کې د بیان سوو حُکمو او لاربنوونو په هغه مانوي مفهوم استناد کړئ دئ؛ چې له مخي یې د مؤمن زړه تر کایناتو لوی او پراخ دئ .

د طریقت او سلوک ټول مخکښان، د یاد سوو اسلامي نصوصو پر اساس ، د مؤمن زړه ته په خورا لو او لوړه سترګه ګوري . ځیني مفکرعرفاني پیشوایان د همدې ستر ارزښت پر بنسټ د مؤمن زړه د جلیل کعبه ګڼي، چې د تو حید د ستر سالار ، حضرت ابراهیم خلیل الله ، په لاس جوړه سوې کعبه ورسره د هیڅ ډول مقایسي او برابری وړ نه ده؛ ځکه د زړه کعبه، الله سبحانه و تعالی په خپله جوړې کړې ده؛ دا کعبه د خټو او خښتو هغه کوچنیخونه نه ده ، چې د توحید لارویان یې پر شاوخوا طواف کیې؛ د جلیل کعبه د رب العالمین داسي بې ساري حرم دئ، چې له الهي انوارو څخه جوړ سوئ دئ؛ او تر کرسی او عرش لوی دئ .

زموږ د زماني وتلي او منلي عرفاني شاعر- علامه اقبال لاهوري (۱۲۹۴هـ ق/ ۱۸۷۶م - ۱۳۵۷هـ ق/ ۱۹۳۸م) په یوه شعر کې د مؤمن د زړه خورا ښکلی تصویر وړاندي کړئ دئ :

« من اول آدم بی رنګ و بـو یم
پس آنګه هنـدی و ایرانیم من
قلب ما از هند و روم و شام نیست
مرز و بوم ما بـــجز اسلام نیست
مسلم استی دل به اقلیمی مبـند
ګم مشو اندر جهـان چون و چند
می نګنجد مسلم اندر مـــرز و بوم
در دل او یـــاوه ګردد شام و روم

دل بدست آور که در پهنـای دل
می شود گم این سرای آب و گل۵ »

زموږ دراک او باریک بین عارف شاعر، علي محمد مخلص، هم د اسلامي زده کړو، په تېره بیا د روښاني طریقت د عرفاني ډکتورینو په رڼا کي د زړه په باب ډېري ژوري او دقیقي خبري کړي دي . هغه د خپل پښتو دیوان په یوه غزله کي د مخکي یاد سوي قُدسي حدیث په استناد د مؤمن زړه د لوی پروردگار حرم ګڼي؛ او په داسي سپېڅلي ځای کي د ماسوای الله ننیستل او مېښت کول، د سختي ترټني او کرکي وړ بولي . له دې امله، مخلص د تصوف او عرفان سالکانو ته خبرداری ورکیي، چي د حقیقي مؤمنانو په توګه خپل زړونه له هر ډول اغیارو، حجابو او تعلقاتو څخه په بشپړه توګه پاک کي . لکه څنګه چي وایي :

په عالَم کښي لون لون حـیوانات دي
د سړي په دود ګویا بل حیوان کم شي
حقاني بادشاه هاله ورشي په زړه کښي
چي یي پاک له غیرالله د زړه حـــرم شي
چي د حق په حرم غیر ننبــاسي
هغه کس به په څلور مذهـــــبه ګرم شي
زړه حرم د مولا یاد دئ په حدیث کښي
هر عـــارف چي په حرم د حق محرم شي

په بله غزله کي، د مؤمن د زړه د لویوالي او سترولي په باب، د حضرت محمد (ص) په مبارک حدیث کي وړاندي سوی عرفاني نظریه، داسي بیانیي :

د مؤمن زړه مي تر عرش، کرسی وسیع دئ
د مؤمن په زړه کښي ځای بصیر، سمیع دئ
د حق ذات په آسمان، ځمکه کي ځای نه شه
د مؤمن په زړه کښي ځای شه دا بـدیع دئ

په یوه ژور او ښکلي عرفاني بیان کي د دوولا مکانه او بی مثله هستیيو د معجزه ډوله یووالی او پیوستون انځور وړاندي کیي، چي یوه یي د عالمود خالق هستي او بله یي د مؤمن د زړه بی ساري هستي ده . له همدي کبله، په اسلامي عرفان کي انسان د جسم او وجود له پلوه د عالَم صغیر یا کوچنی عالَم؛ او د مانا په لحاظ د عالَم کبیر یا لوی عالَم په توګه یادیږي . مخلص، په یوه وجود کي دا دوه عالَمونه داسي تصویریي :

د مؤمن زړه لامکان، مکـان یي نشته
لامکان په لامکان کښي ځان ګـنجان کړ
بې جهت به په جهت کښي که استوګـه
دي بې مثله په بې مثله کښي آستـان کړ
د بې حد په بې حدیبه کښي مـاوا۶ شي
هم بې چون په بې چونی کښي ځان نهان کړ

په بل ښکلي انځور کي د مؤمن زړه له جام جم، اُم الکتاب، لوح محفوظ او د لوی څښتن له عرش سره تشبیه کیي :

جام جم و زړه تــــه وايي
دی د کُل عالَم مظهر دئ
هم اُم الکتاب محـفوظ شه
دهمه عِـلم مــادر دئ
کُل فتوا۷ له زړه و غــواړه!
دی مفتي د خير و شر دئ
کُل پر زړه دي نازل شـــوي
له آيات، حديث خبر دئ
عرش الله د مؤمن زړه شـــه
دی له غيرو مُطــهر دئ

مخلص، زړه د الهي پيغامو او تلقينو داسي لوړ مقام ګني، چي د نوس وسوسي او شيطاني انديښني يي پر وجود پرهارونه جوړيي :

زړه د وحي، الهام ځـــای دئ
وسوســـه ځني وتراشه
وسوسه پر زړه پرهـــار کـه
په بد فکر يي مه خراشه

بل ځای، زړه هغه ښي ساري هينداره بولي، چي تل د حق تعالی انوار پکښي ځليږي :

زړه ښي مثله آينه ده، دی مظهر د تجلا۸ شه
حق دايم پري تجلا که دی زيبامنظر رعنا

د مخلص دعرفاني او فلسفي نظريو له مخي، زړه او اروا يوازي هغه مهال د لوی ښتن د حرم مقام تر لاسه کيي، چي د الهي معرفت په نور روښانه سي . مخلص، په يوه ښکلي بيان کي د زړه پر حرم د الهي معرفت د ښي مثله وړانګو اغيزه داسي انځوريي :

هغه زړه چي شي روښـــان د ذات له نوره
د صورت قفس به مات که له سروره
چي آفتاب د معرفت باندي و خـيژي
د زمين مخ به آزاد کـــه له بدوره

په يوه بله غزله کي په جلا جلا توګه هغه اووه زړونه را پيژني، چي د ده عرفاني پير- بايزيدروښان قدس سره، د قرآني او اسلامي نصوصو پر بنسټ، په خپل ارزښتناک عرفاني اثر« مقصود المؤمنين » کي بيان کړي دي . دا اووه زړونه په دي ډول ياد سوي دي : « مُرده زړه »، « مريض زړه »، « ترسنده زړه »، « منيب زړه »، « شهيد زړه » او « سليم زړه . » د دي غزلي په يوه بيت کي د دغو زړو په باب داسي راغلي دي :

دا اووه زړونه وګوره په قران کښي مرقوم شوي
مرده زړه د کـــافرانو له امواته دی محسوب

د مخلص په عارفانه شاعرئ کي زړه ديوي ارزښتناکي مسألي په توګه، په خورا نوښتګرو هونري انځورو کي بيان سوئ دئ . په يوه غزله کي دا عرفاني مسأله سپړلې ده، چي بې مثله زړه يوازي د هغو صاحبدلانو روزي ده، چي د زړه هينداره يې د دونيا او عقبا له هر زنګه پاکه يې؛ او د زړه په حرم کي يوازي د الهي ميني وړانګي وځليږي . د ده په باور، حق تعالی د اُم الکتاب، لوح محفوظ او جام جام په څېر بې مثله زړه يوازي صاحبدلو عارفانو ته عطا کيي :

صاحبدل دلداران لږ دي په جهان کښي
حق يګان يګان د زړه د مُلک ارباب که
چي بې مثله زړه حاصل که صاحبدل شي
صاحبدل ته ګشاده د حکمت باب که
تر دا لويه مرتبه په جهان نشته
چي يې زړه لوح المحفوظ، اُم الْکتاب که

بل ځای، عام خلګ د ناپوهی په رنځ اخته بولي، چي پټ ذکر يې دوا؛ اوکامل پير يې طبيب دئ :

د غافل زړګی مجروح علاج يې نه زده
خفي ذکر يې دارو دئ په صبوحه
پيرکامل د زړه طبيب عامي بيمار دئ
له وسواسه يو زمان يې ده رکوحه

مخلص، په خپلو عرفاني نظريو کي د زړه ډېرلوړ او بې ساري مقام ته په کتو سره، عرفاني سالکانو ته خبرداری ورکيي، چي هيڅکله د زړه په ساتنه کي د غفلت او بې پروايي لار غوره کړي :

که سالک يې د خپل زړه نګهبان اوسه!
دخپل دل تر قلعه ګرزه پاسبان اوسه!
شيطاني انديښنه مه پرېږده په زړه کښي
هميشه د زړه د ښهر دربان اوسه!
د زړه غېلي له شيطانه ګرګه ژغوره!
شب و روز د خپلو غېلو چوپان اوسه!

په بله غزله کي د مؤمن زړه د عنقا په دود د لامکان د ناپايه عالَم ښکار بولي؛ ځکه نو بايد تل د دين او دونيا له خزې ژغورلئ؛ او دالهي معرفت په ښکلي ګانه سينګار يي :

زړه نخچير د لامکان، له خزې ژغوره !
دين، دنيا د زړه خزه ده له زحمته
زړه ميدان د معرفت عرش د مولا دئ
دي مخلص که پاکيزه له نجاسته

مخلص، د دونيا ميني او خُوَب ته، د زړه د درد او خواشينی په سترګه ګوري :

هغه زړه چي د دنيا په حُب شيدا شي
په ډېرغم، اندوه ګرفتار بېګا صبا شي
په تمام مراد حاصله د چا نشي

زړه له دې درده همېش په واويلا شي

د نورو مالوماتو دپاره وګورئ : اسمانونه، ستوري، کرسۍ او عرش، جام جم، روح، د حيوان بحر، د محيط بحر او لوح محفوظ .

لمنليکونه

1 Nicholson 68.

2 Nicholson 68.

۳ مخلص، حالنامهٔ بايزيد روښان ۲۰۳.

۴ اسفنديار ۲۸۱؛ مخلص، حالنامهٔ بايزيد روښان ۲۰۳.

۵ شادروان ۹۶ .

۶ اصل : ماوی .

۷ اصل : فتوی .

۸ اصل : تجلی .

پاته لري